

Кандидат педагогічних наук, доцент Кузнецова Г.П.

**PROBLEMY TA PERSPEKTYWY PRZYGOTOWANIA PRZYSZŁEGO
NAUCZYCIELIA SŁAWISTYKY UKRAIŃSKIY W WARUNKACH
PROCESU BALOŃCKIEGO
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ В УМОВАХ
БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ**

Кузнецова Г.П. Проблеми і перспективи підготовки майбутнього вчителя української словесності в умовах Болонського процесу.

Анотація. У статті проаналізовано освітні парадигми організації навчального процесу у вищій педагогічній школі України, розкрито проблеми і перспективи підготовки спеціалістів з української словесності, доведено, що гуманістична модель формування їхньої професійної компетентності є перспективною в умовах інтеграції вітчизняної освіти в європейський освітній простір. Спроектовано професіограму вчителя-словесника, з'ясовано її структурні компоненти – мотиваційний, змістовий, методично-вправнісний; описано загальнопедагогічну і професійну компетентності.

Ключові слова: учитель-словесник, Болонський процес, освітні парадигми, компетентнісний підхід, професіограма вчителя, загальнопедагогічна, професійна компетентність.

Кузнецова Г.П. Проблемы и перспективы подготовки будущего учителя украинской словесности в условиях Болонского процесса. Аннотация. В статье проанализированы образовательные парадигмы организации учебного процесса в высшей педагогической школе Украины, раскрыты проблемы и перспективы подготовки специалистов по украинской словесности, доказано, что в условиях интеграции отечественного образования в европейское образовательное пространство перспективной является гуманистическая модель формирования профессиональной компетентности будущего филолога. Спроектирована профессиограмма учителя украинской словесности, определены её компоненты – мотивационный, содержательный,

методически совершенный; описаны общепедагогическая и профессиональная компетентности.

Ключевые слова: учитель словесности, Болонский процесс, образовательные парадигмы, компетентностный подход, общепедагогическая, профессиональная компетентность.

Kuznetsova H.P. The problems and prospects of future Ukrainian teacher-philologist's preparing in the Bologna process conditions. Summary. The article is about educational paradigms of educational process organization in the system of Ukrainian higher education. The problems and prospects of Ukrainian philologist specialists' training are considered. The text is connected with humanistic model of their professional competence forming as a long-term in the conditions of native education integration in the European educational space. The professiogram of teacher-philologist and its structural components such as motivation, contents, methodological; pedagogical and professional competence are described.

Key words: teacher-philologist, the Bologna process, educational paradigm, competence approach, the professiogram of the teacher, general pedagogical

Постановка проблеми, її актуальність та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема підготовки висококваліфікованого вчителя української словесності завжди була на часі в нашій державі. Безумовно, значний вплив на формування й становлення майбутнього філолога, його якісну лінгвістичну, лінгводидактичну, професійну підготовку має загальна концепція освітньої національної політики, яка ґрунтується на Конституції України, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», на « Національній доктрині розвитку освіти в XXI столітті», Державній програмі «Вчитель», Проекті Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років. Окрім цього, реалізація освітніх завдань, визначених документами державної ваги, неможлива без учителя.

Правове національне освітнє поле, зміни, що відбуваються в системі вищої освіти, зокрема щойно схвалений до імплементації закон України

«Про вищу освіту», засвідчують, що наша держава обрала шлях уходження в спільний європейський та світовий освітній простір. Йдеться про модернізацію системи вищої освіти в Україні у контексті Болонського процесу. Отже, актуальність публікації зумовлена суперечностями в освітніх парадигмах, які функціонують у професійній підготовці майбутніх учителів української мови та літератури на сучасному етапі інтенсивного інтегрування вищої освіти України в Болонський процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Грунтовні дослідження, в яких розкрито актуальні проблеми вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу, простежуються здебільшого у працях соціально-філософського (Андрущенко В., Кремень В., Губерський Л., Бех В., Євтух М., Зязюн І. та ін.) та психолого-педагогічного спрямування (Бех І., Болтівець С., Ващенко Л., Засенко В., Колупаєва А., Максименко С., Панок В.). Педагогічні умови модернізації навчально-виховного процесу у ВНЗ на засадах Болонської конвенції відображено в дисертаційних дослідженнях (Дворнікова Н., Поляков А.). Реалізація основних напрямів Болонського процесу в підготовці вчителя в країнах Європи простежується в наукових доробках вітчизняних і зарубіжних дослідників (Лабазина Л., Новацка У., Пришляк О., Пуховська Л., Шемпрух І. та ін.). Однак у відомих джерелах досліджувана нами проблема порушується хіба що частково, переважно в соціокультурному, загальнопедагогічному плані. Водночас у лінгводидактиці бракує наукових праць, у яких би через аналіз освітніх моделей було розкрито актуальні проблеми і перспективи підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури на засадах Болонського процесу.

Формулювання мети і завдань статті. Мета і завдання публікації – проаналізувати освітні парадигми організації навчального процесу у вищій педагогічній школі України, здійснити спробу накреслити модель професіограми майбутнього вчителя української словесності в умовах модернізації вищої педагогічної освіти України та її інтегрування в

європейській освітній простір на засадах гуманістичної освітньої парадигми, яка ґрунтується на компетентнісному підході.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні концепція освітньої політики України спрямована на розроблення нової методології розвитку національної освіти; накреслення основ рівного доступу всіх громадян до якісної освіти; оновлення її змісту та запровадження стандартів; упровадження в навчальний процес варіативних програм; поширення інформаційно-комунікаційних технологій, інтерактивних методик; розвиток національної педагогічної преси тощо. Водночас, освіта не набула статусу загальнонаціональної стратегії, оскільки залишилася відокремленою галуззю (йдеться про слабкий вплив на освітній стан наукової, культурної спільноти, що негативно відбивається на культурному та освітньому рівнях суспільства); не відбулося (на відміну від країн ЄС) цілісного процесу політико-адміністративних, фінансових, технологічних, педагогічних та суспільних змін, які й передбачають масштабні перетворення національної освітньої системи як у цілому, так і на окремих її рівнях [1]. Окрім цього, економічна й політична криза країни, викликана її стремлінням до волі, соборності, самостійності й незалежності, знову питання й проблеми освіти дещо відхиляє на пізніше їх розв'язання. Пріоритетним орієнтиром, що ставить нові завдання перед вищою школою України, є схвалений у 2014 році закон «Про вищу освіту», основні положення якого перекликаються із ключовими позиціями й завданнями Болонського процесу, а саме: перехід на дворівневу систему підготовки фахівців (бакалавр, магістр); уніфікація напрямів і спеціальностей підготовки фахівців; стандартизація вищої освіти; забезпечення якості освіти, визначення її системи (внутрішньої і зовнішньої), принципів, процедур і заходів; удосконалення системи знань оцінювання студентів за європейською кредитно-трансферною та накопичувальною системою (ЄКТС); розвиток академічної мобільності; забезпечення привабливості європейської системи освіти; «створення умов для реалізації випускниками вищих навчальних закладів права на працю» [2].

З огляду на зазначене формування готовності майбутнього вчителя словесності до ефективної професійної діяльності в умовах модернізації вищої педагогічної освіти України та її інтегрування в європейський освітній простір вимагає сконцентрувати увагу на тому, які освітні парадигми нині функціонують у національній системі педагогіки, проаналізувати, які із них є перспективними для вітчизняної вищої педагогічної школи.

Сучасна наука під освітньою парадигмою розуміє дослідження стану функціонування освітньої галузі, результатами якого є певна мета, система цінностей, методологічна основа, теоретичні й практичні знання, що визначають напрямок педагогічного процесу (Бондаревська Є., Гончаренко С., Кремень В., С. Кульневич С., Кун Т., Кушнір В., Маслоу А., Мойсеюк Н., Пехота О. та інші).

Нині у вітчизняній освіті простежуються такі парадигми: *традиціоналістська* – навчальний процес ґрунтується на базових, перевірених часом знаннях, уміннях, навичках, що передаються студентам; домінує зміст над способами, методами його засвоєння. *Технократична* – превалюють методи, прийоми, форми засвоєння студентами знань. *Езотерична* – відкриття студентам істини через певні цінності: художні, моральні, християнські, естетичні тощо. *Інформаційно-прагматична* – передавання академічних знань, формування умінь, навичок, уведення у свідомість того, хто навчається, у його поведінку нормативного змісту засобами переважно репродуктивних традиційних стратегій. *Гуманістична* – залучення суб'єкта навчального процесу через діалог, самовираження, творчість, практичну діяльність, мовну комунікацію до самостійного пошуку істини, здобуття знань, самоактивності у процесі професійного росту; створення умов для саморозвитку особистості. Відомі науковці В.Кремінь, Ю.Мальований стверджують, що під гуманізацією навчально-виховного процесу треба розуміти перехід від авторитарної педагогіки – педагогіки тиску на особистість – до особистісно-орієнтованої, яка абсолютного значення надає особистій свободі і умінню індивіда прогнозувати та

контролювати свою діяльність, вчинки, особисте життя, утвердженню гуманних стосунків між учасниками педагогічної взаємодії [3; 4]. Саме гуманістична освітня модель передбачає вільний доступ майбутнього фахівця, і української філології зокрема, до якісної освіти, до оволодіння інноваційними технологіями, до активної навчальної, наукової, практичної мобільності, що є одними із ключових засад освіти Європи.

Останнім часом обертів набуває *компетентнісна* освітня парадигма, яка ґрунтується на результативно-діяльнісній характеристиці освіти, що формується у процесі навчання та особистого пізнавального й життєвого досвіду (Вашуленко М., Савченко О.). Сучасні погляди як вітчизняних, так і зарубіжних науковців на поняття «компетентність» у педагогічній галузі різні. Під ним розуміють «поглиблені знання в галузі», «стан адекватного виконання професійних завдань», «здібності до актуального виконання діяльності», «високий рівень кваліфікації і професіоналізму», «якість підготовки спеціаліста», «рівень освіченості особистості», «потенціал ефективності професійної діяльності» тощо (Blank W., Britell G., Jueger R., Дружилев С., Ландшеер В., Мітина Л., Поварьонков Ю., Степанов В. та ін.). Однак, на нашу думку, варто зазначити, що компетентність – це особистісне утворення людини, це її спроможність і здатність ефективно застосовувати набуті знання, вміння, здібності, методи, способи, засоби діяльності передусім у нестандартних професійних ситуаціях.

Аналіз процесу підготовки майбутнього вчителя української словесності засвідчує панування інформаційно-прагматичної парадигми, що поєднує в собі ознаки традиціоналістської і технократичної освітніх моделей. Відтак не завжди враховуються індивідуальні особливості, природні задатки, комунікативні уміння, потенційні можливості студента, його прагнення, аксіологічними є насамперед теоретичні знання з фахових дисциплін та загальноприйняті методи їх засвоєння [5, с.42]. Окрім цього, за таких підходів даються взнаки профорієнтаційна не зорієнтованість колишнього випускника загальноосвітньої школи на вибір професії саме вчителя-

словесника, відсутність належної адаптації першокурсника до нових умов навчання, функціонування подвійних стандартів – національного і європейського – в організації освітнього процесу, в системі оцінювання якості освіти. Означені проблеми потребують нагального розв'язання, спонукають до переосмислення психолого-педагогічних, методологічних, лінгводидактичних засад формування фахівця гуманітарної галузі знань.

Погодимося, найперспективнішою сьогодні є гуманістична парадигма розвитку освітнього процесу на засадах компетентнісного підходу, параметри й складники якої починають формуватися в сучасній педагогічній науці і практиці, й лінгводидактиці української словесності зокрема.

Цілеспрямоване впровадження в освітній процес гуманістичної компетентнісно орієнтованої парадигми на підґрунті модернізаційних змін потребує оновлення змісту і ролі мовно-літературної освіти, трансформації технології навчання української словесності, розробки і впровадження інноваційних методів і методик, спрямованих на формування високоосвіченого вчителя-словесника. Це спонукає до проектування нової *професіограми* майбутнього фахівця. Під професіограмою словесника розуміємо інтегральну характеристику професійних і особистісних характеристик спеціаліста, що відображає його високий рівень загальнопедагогічної і професійної компетентності. Вихідними положеннями змісту моделі майбутнього вчителя-словесника є: усвідомлення суспільного значення української мови, ролі і місця обраного фаху у формуванні ціннісних життєвих позицій; психологічна готовність до професійного ствердження й зростання; ґрунтовні знання лінгвістичного матеріалу та інтенсивна мовленнєва практика; здатність аналізувати ефективність, ступінь потрібності й коефіцієнт продуктивності набутих загальнопедагогічних і професійно спрямованих компетентностей. Загальнопедагогічна компетентність словесника – це акумулювання в його свідомості, поведінці, життєдіяльності соціальних орієнтирів: любові до України, свого народу, його культури, традицій, мови, свободи, гармонії із суспільством і природою

як матриці, у межах якої формується національна ментальність; це високе почуття відповідальності за створення демократичного педагогічного середовища; високий рівень психолого-педагогічної розумової й мислительної діяльності; комунікативна вправність. Професійну компетентність учителя-словесника складають такі компоненти: *мотиваційний* – оволодіння майбутнім фахівцем психологічною структурою професійної діяльності, що відповідає загальним вітчизняним і європейським стандартам та об'єктивним вимогам; *змістовий* – теоретична готовність студента до викладання української словесності; *методично-вправнісний* – ґрунтовне володіння майбутнім спеціалістом сукупністю необхідних і методично значущих умінь, технологій.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, ринок праці потребує висококваліфікованого спеціаліста педагогічної освітньої галузі, словесника-педагога, практика, науковця інноваційного типу мислення та культури, здатного проектувати комунікативне культурно-освітнє середовище й успішно реалізовувати в ньому свої знання, творчі здібності, професійні вміння. У подальшому дослідження потребують професійні вміння майбутнього словесника в структурі його професійної моделі.

Список використаних джерел 1. **Національна** доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (друге видання)/ НАПН України; [авт.: В.П.Анрущенко, І.Д.Бех, М.І.Бурда та ін.; за заг.ред. В.Г.Кременя]. – К. – Пед.думка, 2011. – 304 с. 2. **Закон** України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/law/2235/>. 3. **Кремень В.Г.** Освіта і наука України: шляхи модернізації /В.Г.Кремень. – К., 2003. – 216 с. 4. **Мальований Ю.** Педагогічна сутність гуманізації навчання /Ю.Мальований // Шлях освіти. – 1997. – №2. – С.6-10. 5. **Кузнецова Г.** Наукові основи професійної вправності вчителя-словесника від ретроспекції до сьогодення / Г.Кузнецова // Українська мова і література в школі. – 2013. – №5. – С. 42-51.